

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ
СКУП

„Специјална
едукација и
рехабилитација у
условима пандемије
COVID-19“

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд,
23. децембар 2021.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У
УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”**

Београд, 23. децембар 2021.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2021.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”
Београд, 23. децембар 2021. године
ЗБОРНИК РАДОВА

Рецензенти:

Проф. др Даница Васиљевић-Продановић
Доц. др Лука Мијатовић

Издавач:

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Марина Шестић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Наташа Буха
Доц. др Милица Ковачевић

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-155-6

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 9. 12. 2021. године, Одлуком бр. 3/193 од 10. 12. 2021. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководилац Пројекта је проф. др Горан Јованић.

УТИЦАЈ ПАНДЕМИЈЕ COVID-19 НА КРИМИНАЛИТЕТ – ГЛОБАЛНИ ТРЕНДОВИ

Милица КОВАЧЕВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

У току 2020. и 2021. године објављен је значајан број научних радова који се баве утицајем пандемије COVID-19 на трендове криминалитета. Углавном се истиче закључак да статистички подаци широм света указују на пад броја пријављених кривичних дела током 2020. године, што се утврђује поређењем са подацима за 2019. и раније године. Међу објашњењима разлога наводног опадања криминалних активности посебно се истиче утицај потпуне или делимичне блокада рада полицијских и правосудних органа која је у многим земљама била актуелна током дела 2020. године. Са друге стране, све гласније се говори о томе да су поједини ве-ома опасни облици криминалитета, попут насилничког, заправо били у порасту, посебно током трајања забране кретања, при чему жртвама неретко није могао бити пружен ниво заштите досегнут у претходним годинама. На глобалном ни-воу примећене су и неповољне тенденције када су у питању трговина људима и сексуално експлоатисање деце.

Рад садржи преглед резултата научних истраживања на тему трендова кретања криминалитета током пандемијске 2020. године. Циљ рада јесте да се укаже на кључне закључке научних студија у вези са структуром и динамиком криминалитета током трајања пандемије COVID-19, као и на најзначајније препоруке осмишљене у циљу прилагођавања формалне реакције новонасталим приликама.

Кључне речи: криминалитет, COVID-19, правосуђе, истраживања, статистика.

УВОД

COVID-19 је у децембру 2019. године препознат као глобална претња за здравље, опстанак и прогрес човечанства. Пандемија је у данима који су уследили утицала на све сфере живота, тако да је осим суочавања са последицама здравствене кризе енормних размера, требало пронаћи и одговарајући модус путем кога ће националне власти

држати криминалитет под контролом у врло специфичним и у савремено доба небележеним околностима.

Већи број радова већ сада указује на известан неповољан утицај пандемије на поједине облике криминалитета. Тако је забележен пораст насилничког криминалитета, и то посебно у домену породичног и партнерског насиља, иако се у првом тренутку понегде чинило да је број кривичних

пријава у датом контексту заправо осетно опао. Посебно неповољан утицај пандемије огледа се у томе што се насиље више испољавало у домаћинствима, односно у приватним кућама и становима, услед чега је изазивало и мање интересовање неопсредног и ширег окружења. Неспорно је и да су се жртве насиља сусретале са додатним проблемима при пријављивању и проналажењу одговарајуће подршке. Са друге стране, кривична дела која се уобичајено испољавају на јавним површинама и при колективним скуповима, попут учествовања у тучи и тешких телесних повреда, била су већином у значајном паду.

Државни и невладин сектор настојали су да се промтно прилагоде новим околностима, а у литератури се истиче да је цивилни сектор у првом тренутку постигао боље резултате захваљујући флексибилности и спремности да примени нове методе у раду, те посебно да искористи могућности за онлајн комуникацију.

ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА

Боман и Галупе су анализирали статистичке податке који се односе на вршење кривичних дела у САД током 2019. и 2020. године, те закључују да је број пријављених кривичних дела у 2019. години био знатно већи но у пандемијској 2020. години (Boman & Gallupe, 2020). Међутим, детаљнија анализа указује на то да се пад броја пријављених кривичних дела пре свега односи на дела која спадају у багателни криминалитет, као и на дела која се врше у групама и од стране малолетних и млађих лица. Како пријаве за лакша кривична дела стандардно чине највећи број кривичних пријава на годишњем нивоу, то је у пандемијској 2020. години уочен значајан пад у укупном броју пријављених

деликата. Тако су у паду била дела из домена вандализма, неовлашћеног уласка на приватни посед и дела у вези са индивидуалним држањем и ситнијим прометовањем психоактивних супстанци. Аутори закључују да су ти деликти забележени у мањем броју услед тога што су млади били ускраћени за могућност да се крећу и друже са вршњацима, чиме су истовремено умањене прилике за вршење ових и сличних кривичних дела која често служе и за доказивање и истицање пред вршњацима.

Међутим, када је реч о убиствима, те другим тешким кривичним делима против најзначајнијих друштвених вредности, пријаве за оваква кривична дела остале су на истом нивоу или су чак забележиле пораст (Boman & Gallupe, 2020). Двојица аутора закључују да је насилнички криминалитет био у порасту и због интензивног утицаја стреса изазваног континуираним боравком у затвореном простору. Немогућност напуштања станова и кућа доприносила је заштрављању већ постојећих конфликтних односа међу члановима домаћинства, при чему жртве нису биле у могућности да избегну инцидентне ситуације одласком код пријатеља, комшија или на друге уобичајене начине. Боман и Галупе наводе да у два велика града у САД, Чикагу и Филадельфији, долази чак и до повећања броја пријава за кривично дело убиства, при чему је у Филадельфији број пријава за убиство у 2020. години био за чак 15% већи но у 2019. години. Аутори наглашавају да су у питању градови у којима је традиционално висока стопа најтежих кривичних дела, па сматрају посебно значајним одгонетање узрока због којих је пандемија изазвала додатно погоршање. Са друге стране Пикеро и сарадници након обимног истраживања, које се такође односило на САД, указују

да је само током првих петанест дана пандемије дошло до осетног скока у броју пријава за породично и партнерско насиље, али да су се потом трендови вратили у уобичајене токове (Piquero et al., 2020). Ови аутори сматрају да истраживања у условима пандемије могу да буду посебно значајна и да постоји могућност да је управо пандемија непланирано створила повољне услове за разоткривање до сада непознатих чинилаца који утичу на испољавање наислничког криминалитета (Piquero et al., 2020).

У Мексико Ситију који се традиционално суочава са значајним проблемима у домену сузбијања насилничког и имовинског криминалитета, дошло се до занимљивих закључака о трендовима криминалних активности током трајања пандемије у 2020. години. Тако се испоставило да су кривична дела која се у највећем броју случајева извршавају на јавним површинама и улицама, попут разбојништава и наношења тешких телесних повреда, била у значајном паду (Estevez-Soto, 2021). Пажњу побуђује је и то што је број кривичних дела против полних слобода био умањен током првих месеци пандемије у овом милионском граду. Међутим, када је иначе реч о сексуалним деликтима у Мексико Ситију, треба имати у виду да су пасивни субјекти најчешће жене које бивају нападнуте на различите начине у средствима јавног превоза. Разуме се да је слабије кретање грађана условило и мању виктимизацију жена различитим сексуалним деликтима у средствима јавног транспорта (Estevez-Soto, 2021).

Студија УНОДЦ (United Nations Office on Drugs and Crime) о утицају *COVID-19* на трендове криминалитета указује да је пандемија додатно истакла неједнкост и сиромаштво на глобалном ниову, али и да

је појачала рањивост појединих категорија жртава. Ова глобална организација за борбу против најопаснијих форми транснационалног криминалитета указује да су се добро разгранате криминалне организације повукле још дубље у илегалу користећи прилике које доносе новонастале околности. Тако је трговина људима била у порасту, а услед утицаја економске кризе драстично се повећао број потенцијалних жртава. Оно што се истакло као посебно злокобан тренд јесте повећана тражња за садржајима из домена дечије порнографије, што је природно увећало и ризик да деца буду виктимизована, посебно у најсиромашнијим државама (UNODC, 2021).

УНОДЦ указује и да долази до пораста радног експлоатисања миграната и других лица у незавидним материјалним и животним приликама. У студији се указује да на овакве трендове такође утиче чињеница да су се жртве нашле у ситуацији у којој су сужене могућности за задовољавање елементарних потреба, као и могућности за кретање у околностима важења бројних административних забрана. Трговци људима су се брзо прилагођавали промењеним околностима па су користили и то што је пандемија изазвала проблеме у контроли граничних прелаза услед првобитног несналажења државних сруктура, те су се обилато кретали копненим путевима. Када је реч о сексуалној експлатацији на глобалном нивоу, она се из барова, клубова и других јавних просторија сели у куће и станове, што додатно повећава ризик од различитих облика виктимизације и отечава откривање илегалних активности.

Положај мигранта и других лица која нелегално бораве на територијама различитих држава додатно се погоршао током првих месеци трајања пандемије и

услед непријатељског пријема од стране локалног становништва. Наиме, грађани су страховали од тога какав је здравствени статус лица која долазе из далеких земаља. Забележено је и да су жртве трговине људима једноставно биле одбациване од стране трафиканата услед умањене потребе за радном снагом, а у неким случајевима су услед новонасталих околности и фрустрације трговаца људима жртве и додатно мучене на тајним локацијама. Поједине категорије жртава биле су под посебним ризиком од вишеструке експлоатације јер су биле економски зависне, а истовремено онемогућене да раде, попут жена ангажованих у текстилној индустрији или илегалне кућне послуге.

Када је реч о трговини људима, у условима пандемије посебно се погоршао положај деце. Наиме, услед неодржавања наставе и других школских и ваншколских активности деца су посебно била изложена утицају друштвених мрежа, на којима су предатори осмишљавали нове технике врбовања. Као посебно забрињавајуће издваја се детектовање повећаног броја лајвстриминга сексуалног експлоатисања најмлађих. Алармантно је и то што је у најсиромашнијим земљама забележено повећање броја пријављених кривичних дела у вези са илегалним усвојењем деце. У условима тешке материјалне депривираниности родитељи и други сродници били су спремнији да на овај начин експлоатишу децу. Нажалост, у Камбоџи је забележен двоструко већи број пријава због принуђавања на закључење брака, којим су виктимизована пре свега малолетна лица, док је значајан пораст у овом облику експлоатације забележен и у Индији, Бразилу и Непалу (UNODC, 2021).

УНОДЦ истовремено констатује да је пандемија донела и одређене позитивне

промене у раду надлежних за превенирање и сузбијање криминалитета. Тако је забележено знатно интензивније коришћење онјалн ресурса у пружању подршке жртвама у процесу подношења пријава, с тим што се невладин сектор у овом домену показао као агилнији и сналажљивији. Такође, одржане су и промптно организоване бројне обуке путем којих су се службеници убрзано оспособљавали за рад у измењеним приликама. Показало се да је криза утицала на инвентивније и економичније коришћење већ постојећих ресурса.

Што се тиче утицаја пандемије на земље Западног Балкана, и на ту тему постоје одређена прелиминарна истраживања. Тако Ђорђевић и Добовшек констатују да су се организоване криминалне групе брзо прилагодиле новим условима, те да ни у првим недељама пандемије није било застоја у снабдевању тржишта илегалним психоактивним супстанцама, мада јесте дошло до смањеног прилива хероина (2020). У погледу насилничког криминалитета, те посебно насиља у породици, прва истраживања указују да су у Србији заступљени трендови слични онима у Европи и свету. Наиме, прве недеље пандемије у марту 2020. године донеле су пад у броју поднетих кривичних пријава и у броју примењених хитних мера, мада је врло вероватно да је пад био условљен превасходно техничким проблемима у пријављвању виктимизације (Човић, 2020; Ковачевић и Маљковић, 2021). Такође, чини се да су се и у Србији невладине организације нешто боље снашле у пружању ургентне подршке жртвама, а неспорно је да је комуникација са њима била олакшана применом средстава савремене технологије.

У Енглеској и Велсу је забрана кретања од марта до маја 2020. године

имала значајног утицаја како на структуру, тако и на динамику криминалитета. Тако је забележен пад у укупном броју пријављених кривичних дела, с тим што су кривична дела и прекршаји у вези са дрогама били у порасту од 17%, као и антисоцијално понашање које се увећало за 35%. Антисоцијално понашање је било повећано и од јуна до септембра 2020. године, док се злоупотребља дрога вратила на уобичајени ниво након укидања забране кретања (Kirchheimer & Villa-Llera, 2020). Објашњења за овакво стање ствари могу да се пронађу у околностима које су отежале вршење кривичних дела из области имовинског криминалитета, као и у томе да је у условима забране кретања полицији било олакшано хапшење учинилаца кривичних дела у вези са дрогама (Langton et al, 2020). Посебно се истиче да је поднето и до трећину мање пријава за кривична дела попут провалне крађе и крађе бицикла, у односу на исти период у претходној години. Забележено је и да је током 2020. године више антисоцијалних понашања пријављено у срединама у којима у већем броју живе материјално депривирани грађани. Када је реч о насилничком криминалитету и сексуалним деликтима, значајан пад је забележен само у првим недељама примене забране кретања, док се број пријава већ наредног месеца вратио на уобичајени ниво (Langton et al, 2020).

ЗАКЉУЧАК

Научна јавност сагласна је ставу да изучавање трендова криминалитета у доба пандемије може бити изузетно значајно за доношење одређених закључака о узроцима криминалитета у општем смислу, посебно имајући у виду врло специфичне околности у којима се тренутно одвија живот

читавог човечанства. Пандемија је створила посебно повољне услове за проучавање поставки теорије рутинских активности сходно којој је од доминантног значаја постојање одговарајућих предуслова за вршење кривичних дела. Наиме, потребно је да истовремено постоје погодна мета/жртва и мотивисани учинилац, како би, уз одсуство заштитних механизма, дошло до извршења кривичног дела (Ђурђевић, 2007). Чини се да је валидност ове теорије потврђена глобално забележеним трендом у паду имовинског криминалитета. Нема сумње да и те како има смисла да се овој теоријској концепцији и њеним практичним импликацијама посвети додатна пажња.

Врло занимљиви закључци произлазе и из података о насилничком криминалитету. На глобалном нивоу забележени су како раст, тако и пад овог облика криминалитета, а показало се и да ванредне околности и те како могу да утичу на могућност пријављивања специфичних кривичних дела. Што је још значајније, пандемија је показала да је систем пружања подршке најрањивијим жртвама, попут жена и деце жртва партнерског и породичног насиља, недовољно стабилан и подложен негативном утицају спољашних фактора. Наведено указује на потребу осмишљавања нових метода пружања подршке жртвама и за већом флексибилношћу државног апарата.

Организовани криминал се убрзано прилагођавао променама у доба пандемије. Савремене технологије обилато су злоупотребљаване, а под највећим ризиком од виктимизације били су управо најмлађи. Наведено имплицира да треба тражити начине да се друштвене мреже и сајбер сфера више користе у борби за сузбијање криминалитета, с обзиром да су и могућности за њихову злоупотребу неограничене.

На крају, закључке до којих се дошло треба прихватити са значајним резервама. Наиме, резултати до сада спроведених истраживања односе се на кратак временски период, што указује на то да би сазнања до којих се дошло требало да послуже пре свега као база за наставак истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- Boman, J. & Gallupe, O. (2020). Has COVID-19 changed crime? Crime rates in the United States during the pandemic. *American Journal of Criminal Justice*, 45, 537-545. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09551-3>
- Ђорђевић, S. & Dobovšek, B. (2020), Organised crime in Western Balkans Six at the onset of coronavirus. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 9/10, 807-820. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2020-0229>
- Ђурђевић, З. (2007). Појам и врсте анализе криминалитета. *Наука, безбедност и полиција-НБП*, 1, 93-109.
- Estevez-Soto, P. (2021). Crime and COVID-19: Effect of changes in routine activities in Mexico City. *Crime Science*. 10:15. <https://doi.org/10.1186/s40163-021-00151-y>
- Langton, S., Dixon, A. & Farrell, G. (2020). Six months in: Pandemic crime trends in England and Wales. *Crime Science*, 10(1), 6. doi: 10.1186/s40163-021-00142-z
- Kirchmaier, T. & Villa-Llera, C. (2020). *Covid-19 and changing crime trends in England and Wales*. London School of Economics and Political Science.
- Ковачевић, М., и Маљковић, М. (2021, September 24th). Domestic violence and Covid-19 pandemic. *International conference proceedings-Legal system in the period of the new reality*. Faculty of Law University of Priština in Kosovska Mitrovica. Kosovska Mitrovica, 281-289.
- Piquero, A., Riddell, J. Bishopp, S., Narvey, C, Reid, J. & Leeper Piquero, N. (2020).

Staying home, staying safe? A short-term analysis of COVID-19 on Dallas domestic violence. *American Journal of Criminal Justice*, 45, 601-635. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09531-7>

UNODC (2021). *COVID-19 and Crime: The Impact of the Pandemic on Trafficking in Persons and Responses to the Challenges*. <https://reliefweb.int/report/world/effects-covid-19-pandemic-trafficking-persons-and-responses-challenges>

CRIME DURING COVID-19 – GLOBAL TRENDS

Milica KOVAČEVIĆ

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Abstract

For the last two years, a significant number of scientific papers have dealt with the impact of the COVID-19 pandemic on crime trends. The main point is that statistical data around the world indicate a decrease in the number of reported crimes during 2020, which is obvious in comparison with the data from 2019. Among the explanations for the alleged decline in criminal activities is the complete or partial blockage of the work of police and judicial bodies in many countries during 2020. On the other hand, there is growing talk that some very dangerous forms of crime, such as violence, have actually been on the rise, especially during travel bans, with victims often unable to be provided with the level of protection achieved in previous years. At the global level, unfavorable tendencies have been noticed when it comes to human trafficking and especially sexual exploitation of children.

The paper contains a summary of scientific research on the topic of trends in crime during the pandemic 2020. The aim of the

article is to point out the key conclusions regarding the structure and dynamics of crime during the COVID-19 pandemic, as well as the most important recommendations designed to adapt the formal response to new circumstances.

Keywords: *crime, COVID-19, court, research, statistics*